

sensibus posita. Atqui hæc secunda non cognoscuntur, nisi prius ea nobis aliquis describat. Ergo neque priores veritates. Fundamentum Majoris est proportio major existens inter res sensibiles et spirituales, quam inter sensibilia præsentia et absentia» (1).

Respondeo vel sermo est de objectis sensibilibus, quæ ita procul sunt posita, quæ nequeant omnino cognosci, vel de iis, quæ quamvis non possint cognosci omnino distincte, tamen non ita confuse cernuntur, quin discerni queant. Si primum supponat adversarius, *neg.* prorsus Majorem, donec illam demonstret. Certum est enim intellectum nostrum aliquas veritates spirituales et morales cognoscere naturali lumine absque sermonis vel magisterii juvamine posse. Si autem adversarius supponat alterum, in primis retorqueo argumentum; quia in eo eventu sicut oculus vel auris potest illa objecta videre, ac discernere, licet non cognitione omnino distincta referre, ita poterit intellectus sufficienter veritates spirituales et morales cognoscere. Addo secundo, non esse etiam in hac altera hypothesis perfectam paritatem. Nam sensus quidem non habent nisi actum immediatum apprehensionis, ideoque quod non immediate percipiunt, nullatenus percipere possunt; at vero intellectus præter actum simplicis apprehensionis et iudicii immediati habet discursum vel iudicium mediatum; ac sæpissime fit, ut quæ primo obtutu nequit immediate ullatenus percipere, percipiat ratiocinando, et quidem evidenter. Ergo nihil prorsus valet objectum argumentum (2).

ARTICULUS V De ontologismo.

Quid
ontologismus,

327. Ontologismus est systema eorum, qui putant nos immediate Deum intueri, ex cuius visione reliqua omnia

(1) Ita P. Ventura, *La tradizione ed i semipelagiani della filosofia*, part. 1, cap. 3, paragr. 22, apud card. Zigliara, *Summa philosophica*, *Psycholog.* lib. 4, cap. 3, art. 6 (40), num. II, arg. 2.º

(2) Qui velit S. Thomam videre vindicatum a calumnia Patris Ventura, qui Aquinatem omnino suum esse contendebat, legat P. Liberatore, *Conoscenza intellettuale*, vol. 1, cap. 3, art. 3 et 4.

cognoscamus tanquam ex primo cognitionis principio (1). Error hic antiquissimus est (2), et jam ab antiquis Theologis profligatus, cum de visibilitate Dei disputabant; post Marsilium Ficinum, nobilem Platonis et Plotini interpretem, Jordanum Brunum (3) et alios, iterum 17.º sæculo propositus est a P. Nicolao Malebranchio, e sacra Berulliani Oratorii Congregatione, qui tamen doctrinam suam ab Andrea Martin (4), ejusdem familiæ scriptore, didicisse dicitur. Mallebranchii hac in re doctrina «primos propugnatores in Gallia Thomassinium, Fenelonum, Lamium, atque in Universitate Lovaniensi Hugenum nacta est. Thomassinus, ex eodem Oratorio, magni nominis Theologus, contendit mentem humanam regulas æternas, immutabiles, et necessarias veritatis rerum intueri, secundum quas de cunctis veritatibus speculativis, moralibus et artificiosis judicat; cumque illæ regulæ non nisi Deus esse possint, quia solus Deus necessitatem, æternitatem atque immutabilitatem habet, ipsum reapse Deum intueri (5). Ad id probandum innumera ex cunctis Patribus et Philosophis græcis loca congescit» (6). His adstipulati sunt

(1) Vide de *Ontologismo* P. Liberatore (*Conoscenza intellettuale*, tom. 1, cap. 2), Card. Zigliara (*Della luce intellettuale*), Lepidi (*Examen philosophico-theologicum de Ontologismo*), Cornoldi (*Il Rosminianismo* etc.), Kleutgen, (*La filosofia antica*, trattato quinto, cap. 2, paragr. 4), et generatim cursus recentiores Philosophiæ.

(2) *Quidam dixerunt quod primum quoad e mente humana cognoscitur, etiam in hac vita, est ipse Deus, qui est veritas prima; et per hunc omnia alia cognoscuntur. Sed hoc aperte est falsum.* S. Thom., opuscul. in *Boetium de Trinit.* quest. 1, art. 3. Cfr. de *verit.* quest. 18, art. 1.

(3) Vide apud Sanseverino, *Philosophia christiana*. *Dynamilog.* vol. 3, cap. 7, art. 31, pag. 1173. Neapoli, 1862.

(4) Hic sub ficto nomine Ambrosii Victoris librum edidit hoc titulo: *Philosophia christiana, seu S. Augustinus de philosophia universim*, 7 volum. in 12, Parisiis, anno 1671. Vide Sanseverino loc. nup. cit. pag. 1177.

(5) Thomassini, *Dogmatum Theologicorum, de Deo Deique proprietatibus*, lib. I, III et IV passim, tom. 1. Parisiis, 1684.

(6) Sanseverino loc. cit. pag. 1180, ubi sic pergit in nota clarissimus canonicus Neapolitanus: «Incredibile videtur hunc virum, cæteroquin doctissimum, non solum omnium scriptorum ecclesiasticorum sententias, quæ a Malebranchii figmentis longe distant, sed

recentioribus temporibus in Gallia Cousin (1), Bouillier (2), Maret (3), et alii, qui perperam Bossuetum etiam, meldensem episcopum, inter ejusdem doctrinæ assertores recensent (4). Inter itales Cardinalis Gerdil, Barnabitei Ordinis lumen, cum adhuc juvenis esset, opus Malebranchii adversus Lockii censuras vindicare pro viribus studuit, ideoque a multis inter Ontologos numeratur; sed postea in multis aliis libris Oratoriani scriptoris doctrinam abjecit, prout ostendunt Sanseverino (5) et Liberatore (6). Ontologismi doctrinam sectati sunt præterea in Italia Rosminius, sicut superius vidimus, et P. Romanus, ac, ut alios omittamus, potissimum Vincentius Gioberti, a quo et nomen accepit. Demum inter recentiores lovanienses malebranchianæ sententiæ assecias eminere videtur Ubaghs (7), quem plures sequuntur ducem, et Branchereau, Fabre, et qui ficto nomine se dixit Sans-Fiel.

etiam omnium nobiliorum veterum Philosophorum placita, quæ seculum adversa fronte pugnant, recitasse, ut omnes ad unum malebranchianis opinionibus prælusisse lectoribus suis persuaderet. Id quod jam adnotatum a nobis fuerat (*Inst. Log. et Met.* p. 223, not. 1, Neapoli 1841), Lescœur quoque Thomassinio nuper obiecti in suo opere, *Essai philos. sur le traité de Deo du P. Thomassin.* c. 9, p. 314 et 315, Paris 1852.

(1) *Histoire des dern. syst. de philos. mod. sur les idées du vrai, du beau, du bien;* lec. VIII.

(2) *Theorie de la raison impersonnelle,* cap. 13.

(3) Vide Revmum, Dom. Maret, *La théodicée chrétienne; Sur la nature et l'origine de la raison, Lettre de M. l'Abbé Maret au Directeur des annales de la Philos. chret.* Jouillet 1845, ser. 3.º tom. XII, pag. 31, 32 seqq. *Philosophie et Religion* passim, et præsertim lec. XI-XVI. Paris 1850.

(4) Vide Sanseverino loc. cit. pag. 118r.

(5) «Nos id copiose ostendimus, inquit Sanseverino (ibid. pag. 118r, not. 6) in Ephemeride, *La Scienza e la Fede;* vol. XXIV, pag. 5-32. Napoli 1852. Hoc nostrum judicium Matth. Liberatore e S. J. probavit, novisque argumentis communit, *Della conoscenza intellettuale,* part. 1, c. 2, art. 12, pag. 135-149. Napoli 1850. A. Claessens Lovaniensis Philosopho Jesuita, nobisque succensuit, quod de Gerdilio ita sentiremus (*Revue cathol. de Louvain,* ser. 5, vol. III, pag. 221 seqq., avril 1857). Sed Jesuita eum egregie refutavit. Vid. *Civiltà Cattolica,* ser. 3, vol. III, pag. 625, et vol. VII, pag. 78, et ser. 4, vol. I, pag. 325r.

(6) Liberatore, *Conoscenza intellettuale,* tom. 1, cap. 2, art. 12.

(7) De quo vide Sanseverino, op. et loc. cit. pag. 118r.

§ I.—EXPONITUR GENERATIVI ONTOLOGISMI DOCTRINA.

328. Doctrina itaque ontologismi, quamvis sub diversis formis proponatur, quoad substantiam in eo sita est, ut a) Deum, ß) in seipso immediate a nobis videri asseratur, γ) et reliqua per ipsum cognosci, unde etiam Deus dicitur lumen, in quo res alias contemplamur: quæ omnia probe intelligenda sunt. Ontologismus in primis docet a) *Deum* a nobis videri, nempe realitatem vere divinam, sin minus ipsam essentiam Dei (quod non audent, saltem omnes, verbis concedere; quin potius renuunt) (1), certe vel attributa vel aliquid entitatis divinæ, sive vocetur Infinitum (2), sive Idea (3),

Ontologismus generativus sumptus describitur.

(1) Il faut bien remarquer, qu'on ne peut pas conclure que les esprits voient l'essence de Dieu de ce qu'ils voient toutes choses en Dieu de cette manière. L'essence de Dieu, c'est son être absolu, et les esprits ne voient point la substance divine prise absolument, mais seulement en tant que relative aux créatures et participable par elles. Ce qu'ils voient en Dieu est très imparfait et Dieu est très-parfait. Malebranche, *Recherche de la vérité* liv. III, P. II, chap. VI.—Cfr. Gerdil, *Défense du sentiment du Père Malebranche*, sect. VI, chap. I, n. 7; Sans-Fiel *Discussion*, ect. *Dialogue* Ier, n. 3.

(2) Malebranche, *Recherche de la vérité*, liv. IV chap. 11. «On ne peut voir l'infini qu'en lui-même, et que par l'efficacité de sa substance; l'infini n'a point et ne peut avoir d'archétype, ou d'idée distinguée de lui, qui le représente.»—Liv. III, chap. 6. «Il est constant que l'esprit aperçoit l'infini quoiqu'il ne le comprenne pas; et qu'il a une idée très distincte de Dieu, qu'il ne peut avoir que par l'union qu'il a avec lui, puis qu'on ne peut concevoir que l'idée d'un être infiniment parfait, qui est celle qui nous avons de Dieu, soit quelque chose de créé.»—Cfr. *Deuxième entretien sur la métaphysique*, par. V.—Dñus Branchereau: «Realitas, quæ menti nostræ tanquam idea obijcitur, est Deus solus, *proindeque Deum immediato et omnia in illo percipimus.*» *Prælectiones philosophicæ, Psychologica*, sect. 1.ª, n. 36.—Dñus Fabre. «Cet être infini est la première idée saisie par notre esprit.» *Défense de l'Ontologisme* pg. 1.—Dñus Ubaghs, *De la nature de nos idées et de l'Ontologisme en général* § 5. «Dieu l'être parfait, toujours présent à l'esprit, est aperçu par une vision intellectuelle, une intuition immédiate, une perception directe de l'âme, sans interposition d'aucune image ou idée intermédiaire.» Cfr. § III.

(3) Gioberti. «L'oggetto primario e principale della filosofia è l'Idea, *termino immediato dell'intuito mentale.*... Nell'adoperare questo vocabolo (Idea) voglio significare non già un concetto nostro,

sive Ens (1), sive rationes æternæ intelligibilia, immutabiles, universales necessariæ (2), sive alio simile nomine. Deinde

ne altra cosa ó proprietá creata, ma il vero assoluto ed eterno in quanto si affaccia all' intuito dell' uomo...» *Introd. v. 1, c. 3.*—L'ente pone sé medesimo al cospetto della mente nostra e dice: *Io sono necessariamente...*» *Ib., v. 2, c. 1.*

(1) Vide quæ in art. 2.º retulimus de Rosminio.

(2) Malebranche, *Recherche de la vérité*, liv. III, p. 2.me, chap. 6. «La vérité est incréée, immuable, immense, éternelle, au-dessus de toutes choses. Elle est vraie par elle-même; elle ne tient sa perfection d'aucune chose; elle rend les créatures plus parfaites et tous les esprits cherchent naturellement à la connaître. Il n'y a rien qui puisse avoir toutes ces perfections que Dieu. Donc la vérité est Dieu. Et alibi (1.er *Entretien sur la métaph.* n. 5 et 10). «Je pense à un nombre, à un cercle, à un cabinet, à vos chaises, en un mot à tels et tels êtres. Je pense aussi à l'être ou à l'infini, à l'être indéterminé. Toutes ces idées ont quelque réalité dans le temps que j'y pense. Vous n'en doutez pas, puisque le néant n'a point de propriétés et qu'elles en ont; car elles éclairent l'esprit, ou se font connaître à lui: quelques-unes même le frappent, et se font sentir à lui, et cela en mille manières différentes. Du moins est-il certain que les propriétés des unes sont bien différentes de celles des autres. Si donc la réalité de nos idées est véritable, et à plus forte raison si elle est nécessaire, éternelle, immuable, il est clair que nous voilà tous deux enlevés dans un autre monde, que celui où habite notre corps; nous voilà dans un monde tout rempli de beautés intelligibles». Ce monde rempli de beautés intelligibles c'est Dieu même; car toutes nos idées claires sont en Dieu, quant à leur réalité intelligible. Ce n'est qu'en lui que nous les voyons; ce n'est que dans la raison universelle, qui éclaire par elle toutes les intelligences. Si nos idées sont éternelles, immuables, nécessaires, vous voyez bien qu'elles ne peuvent se trouver que dans une nature immuable.—Dnus. Branchereau. «Universalia sunt a parte rei». (*Oniol. generalis*, pars 1, sect. 1, *De essentia, Thesis 1.*) «Universalia nihil aliud sunt a parte rei, quam rerum omnium archetypa in essentia Dei ab æterno contenta». (*Thesis 1.* *ibid.*)—«Tum essentia, ait, tum existentia possibilis rerum contingentium non nisi in Deo percipi possunt, quæ ab ente divino reipsa entitate non discrepant» (*Psych.*, sect. 1.^a, n. 37, *Thes.* 3, pg. 33). Habent ergo idæe intelligibiles, et universales, ex sententia cl. viri, realitatem, quæ a realitate divina non distinguitur.—Dnus. Ubahgs. «Les vérités générales, absolues, nécessaires, éternelles immuables, ces vérités ne sont pas de simples formes de notre esprit, des modifications de notre âme, etc., mais elles sont quelque chose de divin, ou plutôt Dieu même». Ubahgs, *De la nature de nos idées et de l'Ontologisme en general*. § III.—Similia dabit Gioberti op. cit. vol. II, p. 207.

docet §) ontologismus Deum *immediate in seipso* videri, nempe non quomodocumque cognosci per discursum, vel per analogism et alienas species, et per speculum *in enigmate*, ut loquitur S. Paulus (1), sed tamquam objectum directum et primum intuitus nostri intellectus, qui non solum excludat aliud objectum, quo mediante Deus a nobis videatur (2), sed etiam speciem impressam et actum creatum cujus ope Deus in se attingatur (3) quare visio hæc Dei, ex sententia ontologorum causatur in nobis per immediatam unionem Dei objectivam, denique debet *immediata* per exclusionem cujuscuque mediæ, sive *quod sive in quo sive quo*. Denique docet ontologismus γ) *reliqua cognosci in Deo* (4) vel quia videntur in ideis archetypis

(1) 1 *Corinth.* cap. 13, vers. 12.

(2) Relege verba Domini Branchereau nuper relata.—Dnus. Fabre, *Défense de l'Ontologisme*, pag. 1. «L'ontologisme est un système dans lequel, après avoir prouvé la réalité objective des idées générales, on établit que ces idées ne sont pas des formes ou des modifications de notre âme, qu'elles ne sont rien de créé, qu'elles sont des objets nécessaires, immuables, éternels, absolus; qu'elles se concentrent dans l'être simplement dit, et que cet être infini est la première idée saisie par notre esprit, le premier intelligible, la lumière dans laquelle nous voyons toutes les vérités intelligibles, universelles et absolues».—Gioberti, loc. nup. cit.

(3) Relege verba Domini Fabre in precedenti nota excerpta.—Malebranche, *Recherché de la vérité*, l. 4, cap. 11. «On ne peut voir l'infini qu'en lui-même, et que par l'efficace de sa substance; l'infini n'a point et ne peut avoir d'archétype ou d'idée distinguée de lui, qui le représente», lib. 3, cap. 6. «Il est constant que l'esprit aperçoit l'infini, quoiqu'il ne le comprenne pas, et qu'il a une idée très-distincte de Dieu, qu'il ne peut avoir, que par l'union qu'il a avec lui, puisqu'on ne peut concevoir que l'idée d'un être infini parfait, qui est celle que nous avons de Dieu, soit quelque chose de créé.—Cfr. *Deuxième entretien sur la métaphysique*, § 5.—Dnus. Ubahgs, *Op. cit.* § 5. «Dieu l'être parfait, toujours présent à l'esprit, est aperçu par une vision intellectuelle, une intuition immédiate, une perception directe de l'âme, sans interposition d'aucune image ou idée intermédiaire», *Ibid.* § 3. «Les vérités générales, absolues, nécessaires, éternelles, immuables, ces vérités ne sont pas de simples formes de notre esprit, des modifications de notre âme, etc., mais elles sont quelque chose de divin, ou plutôt Dieu même».

(4) Malebranche, *Recherche de la vérité*, l. III, p. 2, cap. 2. «Les objets matériels n'envoient point d'espèces qui leur ressemblent», cap. 3. «L'âme n'a point la puissance de produire les idées», cap. 4.

divinis, quas nos intueamur (1), vel quia ipsæ rationes ad quas terminantur nostræ intellectiones, sunt quidpiam divinum (2), et quia Deus est lumen intellectus nostri, non solum in genere cause efficientis, quatenus ipse causat virtutem cognoscitivam et quidquid realitatis ad cognitionem peragendam concurrat, sed objective ac præbendo intelligibilitatem rebus omnibus (3). Concedunt tamen facile ontologi cognitionem

«Nous ne voyons pas les objets par des idées créés avec nous. Dieu ne les produit point en nous à chaque moment que nous en avons besoin». cap. 5. «L'esprit ne voit ni l'essence ni l'existence des objets en considérant ses propres perfections». cap. 6. «Nous voyons toutes choses en Dieu... il n'y a que lui qui nous puisse éclairer en nous représentant toutes choses». Cfr. *Deuxième entretien sur la métaphysique*.—Cfr. verba Domini Fabre superius relata ex opere, *Défense de l'Ontologisme*, pag. 1.

(1) Ita Branchereau in sua *Ontologia generali* pars. 1.^a, sect. 1.^a, thes. 1.^a *Universalis nihil aliud sunt a parte rei, quam rerum omnium archetypa, in essentia Dei ab eterno contenta.*

(2) Ita idem Branchereau, *Psychol.* sect. 1.ª, num. 36, thes. 3.ª *Tum essentia, tum existentia possibilis rerum contingentium non nisi in Deo percipi possunt, quæ ab ente divino reapse entitative non discrepant.*—Et Dñus. Ubaghs, paulo superius citatus.

(3) Malebranche, *Recherche de la vérité*, liv. III, 2.me part. chap. 6. «Nous voyons toutes choses en Dieu... il n'y a que lui qui nous puisse éclairer en nous représentant toutes choses».—Gioberti, *Introduzione*, vol. 1, cap. 3. «L'idea illumina tutte le menti e diffonde per ogni dove la luce intellettuale, che rende apprehensibili le cose a le loro attinenze».—Fabre, op. et loc. cit. «Cet Être infini est la première idée saisie par notre esprit, le premier intelligible, la lumière dans laquelle nous voyons toutes les vérités intelligibles, universelles, et absolues».—Ubaghs op. cit. § III: «On appelle ce système celui des idées immédiates, parce qu'il prétend que les vérités constituant notre lumière intellectuelle sont immédiatement présentes à notre esprit, comme la lumière physique à notre oeil, sans qu'il soit nécessaire d'interposer une autre lumière pour le voir. Il est appelé système de la vision de Dieu, parce qu'il soutient que les vérités qui sont la lumière de notre raison se résument toutes dans l'idée de l'Être infini, et que par conséquent voir cette lumière et voir par cette lumière, c'est voir quelque chose et voir par quelque chose qui s'identifie avec l'Être infini, Dieu. Enfin le nom d'Ontologisme est donné à ce système parce qu'il regarde l'idée par excellence, *οντολογον* (de l'être simplement, et de l'être infini et non pas de l'être en général) qui est

immediatam Dei esse imperfectam et confusam, quia anima phantasmatum turba distracta, et corporis, oppressa ponderè nequit aciem mentis in divina luce defigere. Immo vero ut cognitio ejusmodi perficiatur, et evolatur, opus esse phantasmate et sermone. Unde concludunt visionem Dei, quia in hac vita gaudemus, toto cælo distare a visione beatifica. Et hæc quidem de generali ontologismi doctrina.

Formæ illius variæ sunt, quas ad quatuor revocavit personatus ontologus Joannes Sans-Fiel, nempe ad ontologismum pantheisticum, rationalisticum, Malebranchianum et moderatum (1). Pantheisticum vocat ontologismum eorum, qui intelligentiam nostram cum divina substantia identificant; rationalisticum vero eorum, qui statuunt intellectui nostro convenire essentialiter immediatam intuitionem divinæ substantiæ prout est in seipsa (2). Verum ontologismus pantheisticus, prout talis, reapse non videtur esse forma peculiaris ontologismi, sed tantum ontologismo pantheistico errorem addit, qui quoniam jam alibi nobis refutatus est, non debet iterum ad controversiam adduci. Rationalisticus etiam non est speciatim a nobis exponendus nec tractandus, quia ex omni ontologismo logice sequitur, ut videbimus, quod, admissa immediata intuitionem Dei, divina essentia, prout est in se, videatur. Parum autem refert, quod id cæteri ontologi negent, soli fateantur illi, quos rationalistas dicit Sans-Fiel. Itaque Malebranchianam primum assumimus ontologismi formam exponendam, tum moderatam, ac demum Giobertianam. Prius autem, quam formæ istæ sigillatim exponantur, juvat ontologismum generativum inspectum explodere.

l'idée de Dieu, comme la première idée de notre esprit, comme le premier intelligible, comme la plus haute réalité, comme la vérité plus compréhensive, et comme la lumière dans laquelle et par laquelle brille, se voit et se conçoit tout ce que nous pouvons concevoir dans l'ordre supra-sensible, spécialement dans l'ordre métaphysique et moral.

(1) Vide Sans-Fiel, *Discussion amicale sur l'ontologisme; De l'orthodoxie de l'ontologisme suivie de deux lettres*. à M. l'Abbé G. P. T. et à M. l'Abbé André.

(2) Vide apud Card. Zigliara, *Della luce intellettuale e dell'ontologismo*, vol. 1, lib. 2, part. 1, cap. 1, num. 125 et 128.

Varia formæ
ontologismi.

329. PROPOSITIO 1.^a Visio directa et immediata Dei in hac vita, quam ontologi comminiscuntur, ac tanquam principium intellectualium cognitionum statuunt, multis capitibus repugnat.

Prob. 1.º Ex testimonio conscientiae. Nemo enim experitur, si ontologos excipias, directum hunc et immediatum intuitum Dei, qui perpetuo menti nostrae obversetur, sitque medium ac fons reliquarum rerum cognoscendarum. Atqui impossibile est, ut ejusmodi vitio, si daretur, quantumvis in nos reflectamus, constanter aciem mentis effugiat, nam dicitur esse naturalis et necessaria, ut quilibet aliud cognoscatur, et quidem tanquam medium in quo: unde eatenus alia cognoscere possumus, quatenus ipsa prius in se cognoscantur, ideoque non intelligitur, quomodo nos perpetuo lateat. Ergo revera non datur in hac vita visio directa Dei, qualem ontologi comminiscuntur.

Nec valet dicere, defectum hunc proficisci α) ex inadvertentia, vel β) ex assuetudine, quandoquidem scimus, multa saepe a nobis cognosci a fieri, ad quae tamen non advertimus, idque potissimum locum habet in iis, quorum usum et consuetudinem frequenter habemus.—Namque α) illa, quae ex inadvertentia non testatur conscientia, fere solent leviora esse, vel quae cito transeunt; et ea ipsa si ad ordinem cognoscitivum objectum conscientiae vere pertinent, saltem cum voluntas reflexionem imperat, certissime refert conscientia tanquam phaenomena nostri spiritus. Atqui equidem, quantumvis introspeciam actus meos, numquam in me deprehendo visionem Dei, qui tamen perenniter mihi ante oculos dicitur obversari: et idem puto caeteris omnibus accidere, quamdiu hanc miseram degunt vitam. β) Ea sola propter assuetudinem non advertuntur a conscientia, quae nec directe jam sentiuntur, vel percipiuntur, ut accidit v. gr. cum quis post aliquod tempus non percipit odorem, quem in primo accessu percipiebat in aliquo conclavi; sed quamdiu perceptio vere durat, assuetudo illius obstare nequit, quominus advertatur, quotiescumque reflexionem imperet voluntas. Caeterum utraque haec ontologorum exceptio excluditur illa praecleara S. Thomae observatione: *Ea quae sunt prima in cognitione intellectus,*

esse certissima, unde intellectus certus est se ea intelligere, quoad patet in proposito non esse (1), nempe respectu visionis directae Dei. Enimvero quis unquam, si in se redeat, non conscit se cognoscere, et alias cognovisse prima scientiarum principia, et potissimum illa quae sunt medium objectivum ad alia cognoscenda? Immo vero si quae alia cognitio reflexe cognoscatur, visio Dei non posset non cognosci, quia quod non nisi in alio cognoscitur non potest ullatenus cognosci, sive directe, sive reflexe, nisi cognoscatur illud, in quo cognoscitur; res autem aliae, secundum ontologos, non cognoscuntur nisi in Deo, vel per Deum immediate visum. Ergo impossibile esset nos reflexe ullam cognitionem in nobis animadvertere, quin simul visionem Dei deprehenderemus. Cum itaque nemo talem visionem in se deprehendat, quantumvis reflectat, signum est ejusmodi visionem non existere nisi in ontologorum imaginatione.

Prob. 2.º Si Deum immediate intueremur, deberemus pariter ejus essentiam videre, ac proinde beati esse in hac vita, nam in visione divinae essentiae sita est nostra beatitudo. Atqui nec essentiam Dei videmus, nec, proh dolor! beati sumus. Ergo...

Minor conceditur ab ontologis, et patet, *quia cognoscere Deum per essentiam est hominis beatitudo: unde sequeretur omnem hominem beatum esse. Et praeterea cum in divina essentia, omnia quae dicuntur de ipsa, sint unum, nullus erraret circa ea quae de Deo dicuntur: quod experimento patet esse falsum* (2). Idcirco ontologi dicunt substantiam quidem Dei videri, non autem essentiam, vel videri Deum ut ens illuminatum et archetypum exemplar omnis perfectionis, at non secundum essentiam quae ratione differt a suis attributis et perfectionibus.

Major vero probatur, α) quia Deus simplicissimus, est, in quo nulla est realis distinctio essentiae atque attributorum;

(1) S. Thom. opuse. cit. *super Boetium de Trinit.*, quest. 1, art. 3. Cir. 4 disp. 49, quest. 2, art. 6, et 7; l. p. quest. 12, art. 4; *Cont. Gent.* lib. 3, cap. 41 et 42, ubi multa congeruntur ad rem probandam argumenta.—Vide etiam Suarez, *Metaph.* disp. 30, sect. 11, et passim Theologos.

(2) S. Thom. opuse. in *Boetium de Trinit.* quest. 1, art. 3.

quare qui Deum videt immediate, essentiam illius videat, necesse est, in quo, quoad rem ipsam, totum est essentia. Et sic perperam distinguunt adversarii inter latus Dei clarum et intelligibile atque inter latus obscurum et inintelligibile, ut unum videatur, aliud lateat. β) Et ideo Theologi communissime pro eodem habent *Deum videre immediate, ac essentiam divinam videre*, docentque essentiam Dei naturaliter in hac vita videri non posse, et videntem Deum beatum esse (1). Unde etiam S. Thomas docet impossibile esse videre ideas divinas, quin videatur essentia Dei: *Non est possibile, inquit, quod aliquid videat rationes creaturarum in ipsa divina essentia, ita quod eam non videat: tum quia ipsa divina essentia est ratio omnium eorum quae fiunt; ratio autem idealis non addit supra divinam essentiam nisi respectum ad creaturam: tum etiam quia prius est cognoscere aliquid in se, quod est cognoscere Deum, ut est objectum beatitudinis, quam cognoscere illud per comparationem ad alterum, quod est cognoscere Deum secundum rationes rerum in ipso existentes* (2).

Dices forte 1.º visionem Dei in hac vita imperfectam esse et confusam, utpote quae rerum sensibilibus phantasmatis obscuratur, ideoque nec beatos nos valet efficere.—Verum in primis hoc ipsum non satis intelligitur, cur, si praesens est Deus animo intelligibiliter, et est lumen nostrae mentis, quo cognoscimus omnia, non clara sit et perfectior, vel cur debeat imaginibus per sensus haustis perturbari? An Deus non potest percellere aciem mentis tam vivide, immo longe vividius quam rerum corporearum species? Si scientificae meditationes potuerunt in quibusdam viris usum sensuum quodammodo consopire, ut narratur de Archimede aliisque, nonne id efficere Deus potest, si se menti manifestet? Et praecise hoc accidit, docentibus theologis in raptu, cum homo per virtutem divinam ad altiora contemplanda elevatur (3). Deinde si vere

(1) Vide S. Thom., opusc. in *Boetium de Trinit.* quaest. 1, art. 3; et 1 p. quaest. 12, art. 4 et 11; ac Theologos passim in hunc locum *Summae*, vel ubi de visibilitate Dei.

(2) S. Thom. 2. 2.^{ae} quaest. 173, art. 1. Cfr. *de verit.* quaest. 12, art. 6.

(3) Vide S. Thom. 2. 2. quaest. 175; *de Verit.* quaest. 13.

Deum in hac vita videremus, quamvis visio foret minus perfecta, non ideo desineremus esse beati; quod egregie declarat S. Thomas: *Quidam dixerunt, quod Deum per essentiam videre, non solum contingit in patria, sed in via, quamvis non ita perfecte in via sicut in patria... Sed istud dictum contrarium est Scripturae testimonis, quae concorditer in divina visione beatitudinem ultimam hominis ponunt. Unde ex hoc ipso quod aliquis Deum per essentiam videt, beatus est... Non est autem possibile, quod ultimus terminus perfectionis humanae, accipitur secundum aliquem modum intelligendi, quia in istis modis intelligendi, possunt considerari infiniti gradus, quo unus alio perfectius intelligit; unde oportet, quod ultimus terminus humanae perfectionis sit in intelligendo aliquod perfectissimum intelligibile, quod est essentia divina. In hoc igitur unaquaque rationalis creatura beata est, quod essentiam Dei videt, non ex eo quod ita limpide, vel plus vel minus eam videt. Non igitur visio beati a visione viatoris distinguitur per hoc quod est perfectius et minus perfecte videre, sed per hoc quod est videre et non videre* (1).

Dices 2.º Inter essentiam divinam et attributa adest rationis distinctio, fatentibus communiter Theologis. Atqui ea est proprietas eorum, quae ratione distinguuntur, ut quamvis re unum sint, tamen possit unum intelligi, altero non intellecto. Sic concipimus *rationalis sine animali*, licet haec unum re sint in homine: itemque divinam essentiam intelligimus non intellecta, saltem clare et explicite, justitia, sapientia, etc.

Verum distingo *Minorem*. Eorum, quae ratione distinguuntur, quamvis re unum sint, potest unum intelligi altero non intellecto, si cognoscantur per species distinctas, imperfectas et inadaequatas *conc.*; secus, *neg.*

Atque γ) hinc praecise desumo novum argumentum ad probandam Majorem. Etenim cum res cognoscuntur per species a sensibilibus abstractas, facile intelligitur, quomodo mente praescindi queant, etiam ea quae in se re non distinguuntur. Nam nos nihil intelligimus nisi per speciem aliquam et secundum virtutem representativam illius. Cum ergo species animalitatis v. g. et rationalitatis, divisim a nobis acquisite sint, quia

(1) S. Thom. *de verit.* quaest. 18, art. 1.

effectus et manifestationes rationalitatis, unde gignitur species illius representativa, diversa sunt ab effectibus et manifestationibus animalitatis, ex quibus comparatur species animalitatis representativa; sequitur nos posse rationalitatem ab animalitate distinguere, utendo nimirum speciebus singillatim, quia species animalitatis solam animalitatem, et species rationalitatis solam valet rationalitatem representare. Et hoc modo possumus etiam in Deo distinguere attributa ab essentia, et inter se, utendo speciebus, ex creatis perfectionibus discursu derivatis, quarum singulae inadæquatissime Deum referunt. E converso, si qua species duo simul representat, non poterunt illa, etiamsi realiter distincta, representatione distinguantur, ut v. g. color et extensio hujus chartæ, vel cujuslibet alterius rei: cum enim sensibilia communia non imitantur speciem propriam, sed percipiuntur eadem specie sensibilis proprii, quemadmodum superius probatum est (1), non possunt color et magnitudo colorati seorsim ac præcisive cognosci a visu. Sed visio vel intuitio Dei, prout ontologi docent, gignitur absque ulla specie media inter objectum et potentiam intellectivam, per immediatam unionem intentionalem entitatis divinæ. Quare si entitas divina simplicissima est, si tota est realiter essentia, si attributa sunt ipsissima essentia Dei, impossibile est quidpiam divinæ realitatis vere atque immediate a nobis videri, quin essentiam videamus, saltem secluso miraculo.

Prob. 3.º Si Deum immediate intueremur, et reliqua in Deo vel per Deum, a) perspicuam et propriam haberemus Dei notitiam, qualis est notitia primorum principiorum et eorum, quæ per se et immediate cognoscuntur: ß) reliqua etiam, ac nominatim corporum essentia, certissime et clarissime intelligerentur, immo et sine errorum admixtione. prout nempe in ideis divinis relucet: γ) necessarius non foret discursus, nec sensuum usus ad res cognoscendas, quandoquidem Deus, in quo cuncta videri queunt, præsens est perenniter animo: δ) unde intelligi non posset, cur vel in excelsissimis ingeniis, si sensu aliquo careant, nullæ sint ideæ propriæ rerum materialium, quæ per sensum illum

(1) Cfr. S. Thom. de verit. quæst. 18, art. 1.

percipiuntur: ε) multo minus explicari posset, cur in hac vita nihil de Deo intelligamus nisi per discursum, et analogiam atque ordinem ad res creatas, nec alia prædicata in particulari capiamus præter illa, quorum in rebus creatis vestigium vel argumentum aliquod deprehenditur: ζ) nec denique ratio reddi posset limitum, quibus nostræ cognitiones circumscribuntur, nec molestiæ ingentisque difficultatis, quam in essentiis rerum investigandis et comparanda scientia experimur; sicut enim omnium rerum est in divina substantia exemplar, ita uno ictu omnia in illa sine ullo labore intueremur, sicut intuentur Beati in Verbo (1). Ergo rejicienda est, tamquam gratuitum commentum, ista quam ontologi obtrudere conantur, visio immediata Dei.

Prob. 4.º Sententia hæc ontologorum ad absurdissima ducit consectaria. Sane a) primo essentielle discrimen inter ordinem naturalem et supernaturalem pessumdat. Nam visio Dei ab omnibus Theologis habetur cum S. Thoma (2) tamquam naturaliter impossibilis, et constituens finem ac beatitudinem hominis supernaturalem. Unde Clemens V.^{us} in Concilio Viennensi (anno 1311, 1312) hanc ordine quintam Beguardorum et Beguinarum propositionem damnavit: *Quod qualibet intellectualis natura in se ipsa naturaliter est beata, quodque anima non indiget lumine gloriæ, ipsam elevante ad Deum videndum, et eo beate fruendum* (3). ß) Ex eadem doctrina sequitur pantheismus. Nam docent ontologi veritates, quas dicimus absolutas, generales, necessarias, æternas, esse aliquid divinum vel ipsum Deum, itemque universalis non esse a parte rei aliud, quam rerum omnium archetypa in essentia Dei ab æterno contenta. Atqui veritates illæ et universalis sunt rationes, quæ vere prædicantur per identitatem de rebus creatis. Ergo aliquid divinum et archetypa divina, quæ utpote contenta in essentia divina, cum eadem identificantur, identificari dicenda sunt cum rebus creatis. En purum

(1) Loquor præcisæ revelatione divina, non ea, quam in visione Dei fieri autumat Gioberti, sed quam docent Theologi catholici.

(2) Vide S. Thom. 1 p., quæst. 12, art. 4 et 11; 1. 2. quæst. 3, art. 8; et locis superius citatis.

(3) Vide apud Denzinger, *Enchiridion*, num. 403. Wirceburgi, 1894.

pantheismum (1). ¶ Unde inter septem propositiones decreto S. R. U. Inquisitionis, feria 4, die 18 Septembris, anno 1861 proscriptas, hæc ordine tertia numeratur: *Universalia a parte rei considerata a Deo realiter non distinguuntur* (2). δ) Dogma ontologorum est infinitum per finitum non posse cognosci, nec demonstrari, et propterea ponunt immediatam Dei visionem. Unde sequitur non posse Dei notitiam ex effectibus creatis comparari. Atqui contrarium docet, præeunte S. Scriptura (3), communis sententia Patrum et Theologorum (4), et ipsa Ecclesia infallibili suo magisterio. Ad Patres quod attinet et Theologos, videri potest Cardin. Franzelin (5). Doctrina vero Ecclesiæ, continetur in primis in Concilio Vaticano: *Eadem Sancta Mater Ecclesia*, inquit, *tenet et docet, Deum, rerum omnium principium et finem, naturali humanæ rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse; invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur* (6). Et: *Si quis dixerit Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea quæ facta sunt naturali rationis lumine certo cognosci non posse; anathema sit* (7). ε) Solemne est inter ontologos Deum esse lumen, et quidem naturale homini, quo res omnes cognoscuntur, et immediatam Dei cognitionem necessariam esse, ut quidpiam aliud cognoscatur. Atqui hæc damnata sunt iudicio Sanctæ Romanæ Ecclesiæ. Nam in Concilio Viennensi nuper relato damnatur, *quod anima non egeat lumine gloriæ ipsam elevante* (ideoque non naturali, sed supernaturali) *ad videndum Deum.*

(1) Cfr. *Logic*. Maj. num. 157, pag. 667.

(2) Vide apud Denzinger, *Enchiridion*, num. 1518.

(3) *Sapient.* cap. 13, v. 15; *Roman.* cap. 1, v. 10.

(4) Vide S. Thom. 1^a p., quest. 2, art. 2; quest. 94, art. 1; *Contr. Gent.* lib. 1, cap. 12, 13; 1.º dist. 3, quest. 3, art. 3; *de verit.* quest. 18, art. 2.

(5) Franzelin, *De Deo Uno secundum naturam*, cap. 1 et 2. Vide etiam Petavium, *Theolog. dogmat.* vol. 1, lib. 1, cap. 1 et 2. Cfr. lib. 7, cap. 1.

(6) Concil. Vatican., *Constil. de fide cathol.*, cap. 2.

(7) Concil. Vatican. *ibid.* in canonibus *de Revolutione*, can. 1. Cfr. proposit. 1.^a subscripta a Bautainio, et proposit. 2.^a contra Traditionalistas inter quatuor Bonnety subscribendas propositas, quæ supra num. 320, pag. 1027, exscriptæ sunt.

Non dicit essentiam præcise, sed *Deum*. Damnatum quoque est asserere, quod immediata cognitio Dei requiratur ad cæterarum rerum cognitionem. Huc faciunt quædam ex septem propositionibus decreto S. R. N. Inquisitionis, 12 Septembris, anno 1861 proscriptis: 1.º *Immediata Dei cognitio, habitualis saltem, intellectui humano essentialis est, ita ut sine ea nihil cognoscere possit: siquidem est ipsum lumen intellectuale.*— 2.º *Esse illud, quod in omnibus et sine quo nihil intelligimus, est esse divinum* (1). Adde propositionem 37 Rosminii ab eadem S. Congregatione damnatam 14 Decembris, anno 1887, quæ sic se habet: *Primum lumen reddens animam intelligentem, est esse ideale; alterum primum lumen est etiam esse, non tamen mere ideale, sed subsistens ac vivens; illud abscondens suam personalitatem, ostendit solum suam objectivitatem; at qui videt alterum (quod est Verbum) etiamsi per speculum et in ænigmate, videt Deum* (2).

Quæ cum ita sint, quamquam credere licet mentem ontologorum sanam fuisse, doctrina tamen, prout ab ipsis exponitur, falsa est, absurda et, quoad præcipua capita, damnata. Nihil itaque mirum si ab Eminentissimis Cardinalibus Riario Sforza, Archiepiscopo Neapolitano, et Joachim Pecci, Episcopo Perusino, qui postea ad cathedram S. Petri evectus, sub nomine Leonis XIII adhuc Ecclesiæ gubernacula felicissime tenet, hanc multis fultam rationibus Concilio Vaticano propositionem, sollemni iudicio proscribendam obtulerit. *Naturalis est homini cognitio Dei immediata et directa* (3).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

330. **Objic.** 1.º Deus in se videri potest, ac porro videtur, si sit summe intelligibilis. Atqui est summe intelligibilis; quandoquidem intelligibilitas sequitur entitatem, ex quo concludendum est, quo perfectius et excellentius est ens, eo majorem habere intelligibilitatem. Ergo...

(1) Vide apud Denzinger, edit. cit. num. 1516, 1517.

(2) Apud Denzinger, num. 1772.

(3) Vide *Civiltà cattolica*, ser. 14, vol. 1, pag. 281 seqq. Februar. 1889.

Respondeo, *dist.* Major; si est summe intelligibilis pro nobis, *conc.*; si est summe intelligibilis in se ipso tantum, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. Et ratio est, quia cum inter potentiam et objectum debeat intercedere proportio, fieri bene potest, ut res in se summe intelligibilis, non sit æque proportionata respectu omnium potentiarum. Quare «qui attente ponderaverit hinc purissimam actualitatem divinæ naturæ cum ejus infinitate et immensitate conjunctam, inde vero limitatas vires naturales cujuscumque intellectus creati, et imperfectum modum illius; statim (credo) intelliget, esse per sese valde verissimile, non posse tam imperfectam facultatem suis viribus formare proprium conceptum tam excellentis objecti. Quod etiam aptissime declarat sensibile exemplum, quo usus est Aristoteles cum dixit, sicut se habet oculus noctuæ ad lumen solis, ita comparari intellectum nostrum ad manifestissima naturæ. Addereque nos possumus infinita inæqualitate seu disproportione distare magis intellectum quemlibet creatum ab increato lumine divino, quam oculus noctuæ a lumine solis. Si ergo non solum oculus noctuæ, verum etiam multi alii perfectiores non possunt solem in se directe intueri, quid mirum est, quod sit Deus invisibilis omni intellectui creato, propria et naturali virtute operanti?» (1). Si vero intimam petas rationem, cur proportio inter potentiam et objectum intercedere debeat, ea desumitur ex illo principio: *Modus cognoscendi sequitur modum essendi*, de quo vide supra (2).

Instabis 1.º Unumquodque est intelligibile in quantum est abstractum a materia. Atqui Deus est summe abstractus per seipsum a materia, quin egeat abstrahi per intellectum agentem, sicut ratio entis et aliæ id genus abstrahuntur a sensibilibus. Ergo est summe ac per se intelligibilis ac proinde potest in se videri (3).

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 30, sect. 11, num. 14. Cfr. S. Thom. 1^a p., quæst. 12, art. 4; Cajetan. in hunc locum S. Thomæ; Capreol. 4.^a dist. 49, quæst. 4, ad argumentum contra 1.^{am} conclusionem; Soto in 4.^{am} dist. 49, quæst. 2, art. 3; Ferraricus. in 3.^{am} *Contra Gentiles*, cap. 52.

(2) Vide supra, num. 248 pag. 866.

(3) Apud S. Thom., opusc. de *Trinit. super Dialecticam*, quæst. 1, art. 3, arg. 5.

Resp. dist. Major. Unumquodque est intelligibile in quantum est abstractum a materia, in se, *conc.*; respectu nostri intellectus *subdist.*: ita ut abstractio a materia sit necessaria, ut a nobis aliquid intelligatur, *conc.*, quia sine spirituali vel immateriali specie nihil potest intelligi. Ita ut quidquid in se immateriale est, illico debeat a nostro intellectu intelligi, *neg.* Intelligitur enim solum, si sit proportionatum menti nostræ. Et *concessa* Minore, *neg.* conseq.

Instabis 2.º Intelligibile eo magis perficit intellectum, quo excellentius est; illud autem censendum est maxime proprium cujusque potentiæ objectum, quod maxime illam perficere valet. Atqui nullum objectum magis perficere potest intellectum, quam Deus, utpote qui est ens excellentissimum. Ergo Deus est objectum maxime proprium, ac proinde intelligibile, intellectui nostro.

Resp. dist. primum membrum Majoris; si sit connaturalis ac proportionatum, *conc.*; si non sit, *neg.*

Dist. etiam Minor. Nullum objectum magis perficere potest nostrum intellectum, quam Deus, modo connaturali, nempe discursive et abstractivè cognitum *conc.*; quam Deus immediate in se visus, *subdist.*; in altera vita et ex dono supernaturali, prorsus indebito omni creato intellectui, *conc.*; in hac vita et instar termini connaturalis intellectui nostro, *neg.*

Instabis 3.º Deus intellectui etiam humano præsentissimus est, et summe conjunctus. Ergo perficere illum potest connaturaliter, etiam immediate in se visus.

Resp. dist. anteced. Deus intellectui humano præsentissimus est et summe conjunctus entitative per suam immensitatem, et ut causans et conservans virtutem intellectivam, cumque illa concurrans ad omnes ejus operationes, *conc.* objective et intentionaliter, id est, ut objectum actu movens et determinans ad sui cognitionem, *neg.* Quod vero entitative et physica præsentia rei in intellectu sola non sufficiat ad hoc ut hæc cognoscatur, manifeste vides in substantia animæ et ipsius intellectus et specierum ac virtutum. Quid enim physice et entitative præsentius intellectui, quam ipsa ejus realitas et animæ substantia, et reliqua in illo tanquam in proprio subjecto recepta? Et nihilominus nihil horum *per se*

intelligibile est in hac vita, quemadmodum superius docuimus (1).

Objic. 2.º Quod est ratio cognoscendi alia, primum cognoscitur. Atqui Deus est ratio cognoscendi alia. Nam Deus est primum omnium principium et prima veritas. Atqui primum principium primaque veritas primo et immediate cognosci debet, et per illa reliquæ omnes res. Ergo...

Resp. dist. Majoris primum membrum. Deus est primum principium in essendo *conc.*; in cognoscendo *subdist.*; pro seipso, *conc.*; pro nobis, *neg.* 2.um etiam Majoris membrum *dist.* Deus et prima veritas in ordine ontologico et reali, *conc.*; in ordine ideali vel cognoscitivo, *subdist.*; pro intelligentia infinita; *conc.*, pro nobis, *neg.*

Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Instabis. Ordo cognitionis respondere, debet ordini reali, ut vera sit cognitio. Ergo res debent cognosci eo modo, quo sunt. Atqui non ita cognoscuntur, si quod primum et aliorum causa est in re, non primo loco cognoscatur, et cætera per ipsum. Ergo...

Resp. dist. antec. Ita ut cognitio debeat res repræsentare, quales sunt in se ipsis, *conc.* Ita ut res repræsententur chronologicæ, prout existunt, *neg.* Similiter *dist.* conseq. Res debent cognosci eo modo, quo sunt, id est, quales sunt, *conc.* Eo modo, quæ sunt chronologicæ, id est, primo quod primum est, secundo quod secundum, etc. *neg.*

Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Objic. 3.º Quod mentem perficit, debet esse supra mentem, immo vero solus Deus eam perficere potest, quandoquidem infinita capacitas cognoscitiva intellectus nostri, solo ente infinito expleri potest. Atqui primum et immediatum objectum mentis debet illam perficere. Ergo Deus est primum et immediatum objectum intellectus humani.

Resp. dist. 1.um Majoris membrum. Quod mentem perficit perfectione, quam affert menti assecutio sui finis ultimi, *conc.* Quidquid præter finis assecutionem perficit mentem, *subdist.*; debet esse supra mentem, id est, esse entitative et

(1) Vide supra num. 234, pag. 820 seqq.

simpliciter perfectius illa, *neg.*, nam ut supra monuimus, quælibet cognitio etiam objecti finiti, est perfectio intellectus (1). Debet esse supra mentem secundum quid, quatenus nempe est actus perficiens mentem, mens vero est potentia ex se non habens illam perfectionem, generativam vero potentia receptiva est aliquo sensu imperfectior suo actu, prout alibi declaratum est (2), *conc.*

2.um membrum Majoris *neg.* simpliciter, nam ex eo quod solus Deus, ens infinitum, explere valeat capacitatem cognoscitivam intellectus nostri, nullatenus sequitur solam Dei cognitionem perficere posse mentem, vel Deum debere a nobis cognosci intuitive, sed tantum modo possibili naturaliter, nempe abstractivæ ac discursivæ; jam enim diximus, et alibi probari solet, ens infinitum immediate visum, non esse objectum proportionatum intellectus nostri.

Et *concessa* Minore, *neg.* conseq.

Objic. 4.º Ideæ universales habent certissime objectivum valorem. Atqui objectivum valorem habere nequeunt nisi expriment Deum, vel certe ideæ exemplares Dei. Nam objectum earum est necessarium, immutabile, infinitum, æternum, nullum autem est ejusmodi objectum extra Deum.

Resp. dist. Major. Ideis universalibus respondet objectivus valor, quoad id quod in iis exprimitur, vel repræsentatur, *conc.*; quoad modum quo repræsentatur, *neg.* Et *contradist.* Minor., cujus probatio nihil evincit. Necessitas et immutabilitas universalium non est quoad existentiam, sed quoad intelligibiles notas, quibus quæque res in sua essentia specifica constituitur; æternitas etiam non est positive intelligenda, sed negative; infinitas denique nulla est in universalibus secundum perfectionem, sed secundum extensionem dumtaxat: quæ omnia non semel declarata sunt (3). At necessitas et immutabilitas divinæ naturæ est quoad existentiam, æternitas vero positiva est, et infinitas intelligitur secundum comprehensionem. Ergo notæ istæ universalium certissime non sunt divinæ substantiæ attributa. Nihil porro vetat in objectis,

(1) Vide supra num. 50, pag. 196 seqq.

(2) Vide *Ontolog.* num. 220, pag. 637.

(3) Vide *Logic. Major.* num. 164, pag. 678; *Ontolog.* num. 21, pag. 60; num. 17, pag. 51; *Cosmolog.* num. 44, pag. 135; *Instabis.*

quæ quoad existentiam sunt contingentia, temporanea, mutabilia, inesse notas intelligibiles, quæ secundum rationem suam specificam præ se ferant necessitatem, immutabilitatem et æternitatem minus propriam, alibi declaratam, eamque detegi ab intellectu, qui finitus est, temporaneus et contingens in existendo. Itaque ex necessitate, immutabilitate atque æternitate essentialium nulla profecto sequitur necessitas visionis Dei.

Objic. 5.º Habemus certe ideam infiniti. Atqui hæc nequit hauriri ex finitis rebus. Ergo haurienda est per immediatam visionem. Prob. min. α) Finitum non potest præbere ideam, quam nullo modo continet. β) Finitum, utpote quod non est nisi limitatio quædam infiniti, aut infinitum cognosci non potest. γ) Si idea infiniti a nobis fieret ex rebus finitis, haberemus Deum quemdam a nobis inventum, ac proinde a nobis et a rebus sensibilibus, per quas cognosceretur, dependentem. δ) Denique si Deus ex rebus finitis cognosceretur, ope principii causalitatis profecto inferendus esset. Atqui hoc principium nequit valere, nec certitudinem habere nisi per intuitum Dei omnia producentis. Nam principium istud eatenus certo admitti potest, quatenus vel ex aliqua lege subjectiva rationis necessario proferatur, vel demonstretur, vel in Deo immediate viso videatur. Primum horum continet absurdam doctrinam Kantii; alterum admitti nequit, quia principium causalitatis sine petitione principii non demonstratur; nam eatenus intenditur probatio cujuslibet rei, quatenus supponitur dari aliquam causam vel rationem sufficientem rei demonstrandæ. Ergo remanet tertium (1).

Resp. conc. Major. neg. Minor. Ad probat. α) dist. assertum. Finitum non potest præbere ideam, quam nullo modo continet saltem tamquam medium *per quod*, necessario conexum cum existentia et realitate rei, ab idea, quam in mente gignit, representatæ, conc.; quam nullo modo continet actu in se formaliter, tamquam medium *in quo* (2) res

(1) Cfr. apud Palmieri, *Anthropolog. thes. 32, Demonstratio II.^a partis.*

(2) Recole notiones mediæ *in quo* et *per quod*, supra pag. 259.

alia reluceat, neg. Satis enim est, ut ex rebus finitis logice concludatur existentia infiniti. Ne vero interminabiles simus hic in volvendis inanibus ontologorum argumentis, in *Theologia* naturali, Deo favente, demonstrabitur posse hauriri ex rebus creatis ac finitis notio Dei, entis infiniti, atque ejus existentia. Ad probation. β) neg. pariter assertum cum sua probatione; nam finitum esse limitationem infiniti est sententia pantheismum redolens, nisi sumatur in sensu causali, ita nempe ut intelligatur finitum esse aliquid effectum ab ente infinito suæque speciei terminis circumscriptum: quo sensu intellecta ratio profecto non probat ontologorum assertum. Ad probation γ) dist. asserti 1.^{am} partem: haberemus Deum a nobis inventum, id est, fictum vel effectum, neg.; id est, cognitum nostro labore et argumentatione, conc. Quid enim in hoc est absurdi vel vitiosi? 2.^{am} partem etiam dist. Haberemus Deum dependentem a nobis et a rebus sensibilibus in essendo, neg.; in cognoscendo, qui nempe nobis inotescat in hac vita ex consideratione rerum sensibilium, et per actus cognitionis a nostra activate productos, conc. Ita enim se rem habere testatur sua cuique conscientia, nec contrarium probare adhuc potuerunt ontologi. Ad probation δ) neg. Minor. Ad cujus probationem in primis posset quis dicere principium causalitatis non demonstrari directe, quia est immediate evidens: quod si verum est, disjunctio trimembris ab adversario proposita non est adæquata; verum hoc prætermisso, neg. quod principium causalitatis nequeat demonstrari sine petitione principii. Sane ut quis demonstrare aliquid intendat, debet quidem supponere adesse rationem sufficientem; non tamen necesse est, ut supponat dari causam rei demonstrandæ: ratio enim sufficiens et causa plane inter se distant, ut alibi demonstratum est (1). Ergo ut demonstrem principium causalitatis, quod certissimum est, nullatenus deo petere principium, nec ullum incommodum sequitur ex eo, quod cognitio Dei ex rebus creatis inferatur.

Instabis 1.º Nulla est proportio inter finitum et infinitum, contingens et necessarium, mutabile et immutabile. Atqui Deus est infinitus, necessarius et immutabilis; omne

(1) Vide *Ontolog.* num. 386, pag. 1101.

autem ens creatum e converso est finitum, contingens et mutabile. Ergo impossibile est ex rebus creatis Deum cognoscere.

Resp. dist. Major. Nulla est proportio entitativa secundum mensuram perfectionis, *conc.*; nulla est proportio habitudinis *neg.* Nam res create sunt effectus Dei, ac proinde important relationem ad causam suam, et necessario probant existentiam illius, et etiam perfectiones et attributa, saltem aliquo modo, quia nihil perfectionis esse potest in effectu, quod non sit nobiliori (vel saltem æque nobili) modo in causa (1).

Instabis 2.º Ut quidpiam a rebus creatis legitime concludas de Deo, oportebit adesse inter res creatas et Deum similitudinem. At quænam, quæso, adesse potest inter hæc similitudo?—*Resp.* adesse similitudinem, non univocam, sed analogam (2).

Objic. 6.º Deus est ipsum esse. Atqui esse est primum, quod cognoscitur. Ergo...—*Resp. dist. Major.* Deus est ipsum esse per se subsistens, *conc.* Esse abstractum et indeterminatum, *neg.* Et *contradist. Minore, neg. conseq. (3).*

Objic. 7.º Qui priora et simpliciora prius cognoscit, ille primo censendus est primum et simplicissimum cognoscere. Sed homo prius cognoscit priora et simpliciora, nempe universaliora, hæc enim priora et simpliciora sunt omnibus minus universalibus. Ergo homo primo cognoscere dicendus est Deum, qui est ens simpliciter primum et simplicissimum (4).

Resp. dist. Major. Qui priora et simpliciora simpliciter prius cognoscit, ille primo censendus est primum et simplicissimum cognoscere *conc.* Qui priora et simpliciora tantum in aliquo genere vel ordine rerum, *subdist.:* primo cognoscit id, quod est primum et simplicissimum in eo peculiari genere vel ordine, *conc.*; quod est primum et simplicissimum absolute et simpliciter, *neg.*

(1) Vide *Ontolog.* num. 384, pag. 1006, 1097.

(2) Vide *Ontolog.* num. 59, pag. 181, 182; num. 390, pag. 1114, *Axioma 4.um*

(3) Vide *Ontolog.* num. 17, pag. 51.

(4) Apud S. Thom., opusac. de *Trinit. super Boëtium*, quest. 1, art. 3, arg. 3.

Contradist. Minor. Homo prius cognoscit, quæ priora et simpliciora sunt, intra sphaeram sui objecti proportionati, nempe in ordine sensibillum, *conc.*: prius cognoscit, quæ priora et simpliciora sunt absolute et simpliciter, *neg.* Et *neg. conseq. (1).*

Objic. 8.º Ultimum in assecutione est primum in intentione. Sed Deus utpote finis ultimus noster est ultimum in assecutione. Ergo est primum in intentione. Sed Deus non potest esse primum in intentione nisi cognitus. Ergo Deus est primum a nobis cognitum (2).

Resp. dist. Major. Ultimum in assecutione est primum in intentione, sive per appetitum innatum vel naturalem, sive per elicitedum, *conc.*; præcise per elicitedum, *neg. Conc. Minor.*; et *dist.* similiter conseq. Deus est primum in intentione per appetitum naturalem, *conc.*: per appetitum elicitedum, seu est primum, quod nos cognoscitive appetimus, *subdist.:* proprie, *neg.*; improprie et quodammodo arguitive, *trans.* Nam quia omnia appetunt bonum, et nihil habet rationem boni, nisi secundum quod participat similitudinem Dei, ideo omnia dici possunt quodammodo appetere Deum, appetendo quodcumque bonum, etiamsi Deum actu non cognoscant, immo nec possint cognoscere (3).

Et *contradist. Minore* subsumpta, *neg. conseq.*

Objic. 9.º Deus est lux spiritualis. Ergo se habet respectu intellectus nostri, sicut lux corporalis respectu potentie visivæ. Sed primum, quod a potentia visiva cognoscitur, est lux corporalis. Ergo...

Resp. dist.: antec. pro se ipso, *conc.*: pro nobis in hac vita, *subdist.:* effective, quatenus Deus sit causa luminis intellectualis, quo omnia intelligit homo, *conc.*; formaliter, quatenus

(1) Vide S. Thom. *ibid.* ad 3.um

(2) Apud S. Thom. *loc. nuper cit.*, arg. 4.º

(3) Vide S. Thom. 1.^a p., quest. 44, ad 3.um; *loc. nup. cit.* ad 4.um; *de verit.* quest. 10, art. 12, ad 5.um, ubi sic scribit: *Summum bonum desideratur dupliciter: uno modo in sui essentia, et sic non omnia desiderant summum bonum: alio modo in sui similitudine; et sic omnia desiderant summum bonum, quia nihil est desiderabile, nisi in quantum in eo similitudo summi boni invenitur: unde ex hoc non potest haberi, quod Deum esse, qui est summum bonum per essentiam, sit per se notum.*

Deus sit lux sive subjectiva sive objectiva, qua homo intelligit, *neg.* Nam lux subjectiva luminis debet esse ipsa potentia naturalis vel aliquid naturale se tenens ex parte illius; lux autem objectiva est evidentia, sive immediata sive mediata, objectorum intelligibilium.

Objic. 10.º Illud, cujus cognitio naturaliter inserta est, quodque nequit cogitari non esse, primo et immediate cognoscitur. Atqui cognitio Dei, teste S. Joanne Damasceno aliisque Patribus, naturaliter inserta est, Deum vero non esse cogitari non potest, ut docet S. Anselmus. Ergo... (1).

Resp. primum horum ad cognitionem Dei naturaliter insitam spectans, jam superius declaratum est (2). Alterum attingit questionem in *Theologia* naturali disputandam, utrum Deum esse sit per se notum: ibi ergo tamquam in propria sede tractandum erit. Nunc sufficiat dicere, propositionem istam: *Deus est*, esse per se notam *quoad se*, non vero *quoad nos*, quia independenter ab aliis cognitionibus ac demonstrationibus, potissimum ex creatis effectibus petitis, nemo cognoscit subjectum, *Deus*, illius propositionis esse aliquid reale extra mentem cogitantis. Unde, quamvis ille qui novit, et penetrat vim illius termini, non possit cogitare Deum non esse, quia *esse* vere in se spectat ad essentiam Dei, non minus quam rationalitas ad essentiam hominis, nihilominus quia nos antecedenter ad demonstrationem non possumus sufficienter cognoscere vim illius termini, possumus cogitare Deum non esse.

Plura objecta solventur inferius, cum de Malebranchiano ontologismo agendum est; alia in *Theologia* naturali, cum sermo erit de modo, quo Deus a nobis in hac vita cognoscitur (3).

Objic. 11.º S. Augustinus videtur nobis prorsus ob stare, ac favere Ontologis. Sane *α* primo occurrunt testimonia, quæ dudum sibi objecerat Angelicus Doctor (4): *In æterna veritate*,

(1) Apud S. Thom. opusc. *de Trinit. super Bælium*, quæst. 1, art. 3, sig. 6.

(2) Vide supra num. 133, pag. 469, *Objic. 8.º*

(3) Cfr. etiam superius soluta, num. 231, pag. 466 seqq., *Objic. 4.º* et 5.º

(4) S. Thomas, 3.º *Contra Gentes*, cap. 47.

scribit Hipponensis Episcopus, *ex qua omnia facta sunt, formam secundum quam sumus, et secundum quam vel in nobis vel in corporibus vera et recta ratione quid operamur, visu mentis conspiciamus: atque inde concepiam rerum veracem nositiam apud nos habemus* (1). Et alibi: *Si ambo videmus verum esse quod dicit, et ambo videmus verum esse quod dico, ubi quæso id videmus? nec ego utique in te, nec tu in me: sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili veritate* (2). Et in libro *de vera Religione* (3) dicit: *Secundum veritatem divinam de omnibus judicamus. Item: Prius est veritas cognoscenda, per quam possunt alia cognosci* (4), *quod de veritate divina intelligere videtur*, inquit S. Thomas (5). Denique: *Rationis est judicare de istis corporibus secundum rationes incorporales et sempiternas, quæ nisi supra mentem humanam essent, incommunicabiles profecto non essent* (6). Atqui rationes... *incommunicabiles et sempiternæ alibi, quam in Deo, esse non possunt, cum solus Deus secundum fidei doctrinam sit sempiternus* (7). β) Quibus similia sunt illa: *Intuemur inviolabilem veritatem, ex qua perfecte definiamus, non qualis sit uniuscujusque hominis mens, sed qualis esse sempiternis rationibus debeat* (8). Et illa: *Ubinam sunt istæ regulæ scriptæ, ubi quid sit justum et injustum agnoscit (impius), ubi cernit habendum esse, quod ipse non habet? Ubi ergo scriptæ sunt, nisi in libro lucis illius, qui veritas dicitur?* (9). Quam sententiam alias etiam exprimit: *Deus intelligibilis lux, in quo, et a quo et per quem intelligibiliter lucent, quæ intelligibiliter lucent omnia* (10). Unde alibi laudat Platonicos, quod *lumen mentium esse dixerunt, ad discenda omnia, eundem ipsum Deum, a quo facta sunt omnia* (11).

(1) S. August., *de Trinit.* lib. 9, cap. 7.

(2) S. August., *Confession.* lib. 12, cap. 25.

(3) Cap. 31.

(4) *Soliloquior.* lib. 1, cap. 15.

(5) *Contr. Gent.*, loc. cit.

(6) S. August., *de Trinit.* lib. 12, cap. 2.

(7) S. Thom., *Contr. Gent.* loc. cit.

(8) S. August., *de Trinit.* lib. 9, cap. 6, num. 9.

(9) S. August., *de Trinit.* lib. 14, cap. 15, num. 21.

(10) S. August., *Soliloquior.* lib. 1, cap. 1, num. 3.

(11) S. August., *de Civitate Dei*, lib. 8, cap. 7.

Resp. neg. assertum 1.º quia in libro *de Videndo Deum* seu epistola 147, alias 12, diserte contrarium docet: sic enim paulo post exordium scribit: *Credimus videri Deum, non quia videmus vel per oculos corporis, sicut videmus hunc solem, vel mentis obtutu, sicut se quisque interius videt viventem, videt quærentem, videt scientem, videt nescientem, etc.* (1). Et mox post longam enumerationem contrariarum in speciem sententiarum in sacris Litteris contentarum, in quibus modo dicitur: *Deum nemo vidit unquam* (2), modo plures dicuntur vidisse Deum (3), sic definit quæstionem, S. Ambrosium secutus (4). *Discretum est quippe, quomodo dictum sit, Deum nemo vidit unquam, et quomodo Deum justii antiqui viderint. Sed illud propterea dictum est, quoniam Deus natura invisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicumque Deum viderunt, quia cui voluerit, sicut voluerit apparet ea specie, quam voluntas elegerit, etiam latente natura* (5). Et paulo inferius repetit: *Invisibilis est igitur natura Deus, non tantum Pater, sed et ipsa Trinitas, unus Deus. Et quia non tantum invisibilis, verum etiam incommutabilis; sic apparet, quibus voluerit, in qua voluerit specie, ut apud eum integra maneat ejus invisibilis, incommutabilisque natura* (6). Et mox subjungit Deum a Moysæ visum in ea specie, qua apparere voluerat; non autem ipse (Deus) apparebat in natura propria, quam Moysæ videre cupiebat. Ea quippe promittitur sanctis in alia vita (7). Additque, si cui in hac vita licuit divinam substantiam videre, id ex gratuito ac rarissimo dono concessum fuisse (8). Denique hoc pacto in summam reducit, quæ hac de re sæpius dixerat in prædicto libello: *Si... quæris, utrum possit Deus videri, respondeo: Potest... Si quæris, quomodo dictus sit invisibilis, si videri potest,*

(1) S. August. epist. 146 ad Paulinam, cap. 1, num. 3. Cfr. cap. 5, num. 12.

(2) Joann. cap. 1, vers. 18.

(3) Genes. cap. 18, vers. 1, cap. 26, vers. 2, etc., etc.

(4) Super Lucam, lib. 1, cap. 1, vers. 11.

(5) S. August. de Videndo Deum, cap. 7, num. 19.

(6) Ibid. cap. 8, num. 20. Idemque repetit cap. 9, num. 22 fin.; cap. 10, num. 23; cap. 11, num. 26, 27, 28; cap. 13, num. 32.

(7) S. August. de Videndo Deum, cap. 8, num. 20.

(8) Id. ibid. cap. 13, num. 31.

respondeo, invisibile esse natura, videri autem, cum vult, sicut vult. Plurimis enim visus est, non sicut est, sed quali specie illi placuit apparere (1), nempe hominis vel alterius rei specie. Ergo plane excludit S. Augustinus immediatam visionem Dei in hac vita. Si vero ontologorum doctrinam tenuisset, profecto loqui sic non potuisset in eo potissimum libello, in quo explicandum sibi proposuerat, utrum et quomodo Deum videre possimus. Similia alibi repetit S. Doctor: *Videri autem, inquit, divinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur, quo jam qui vident, non homines sunt* (2), nempe Beati in altera vita. Item: *Dicimus non esse in hac Trinitate majus aliquid duas aut tres personas, quam unam earum; quod non capit consuetudo carnalis, non ob aliud, nisi quia vera, quæ creata sunt, sentit ut potest; veritatem autem ipsam, qua creata sunt non potest intueri; nam si posset, nullo modo esset lux ista corporea manifestior, quam hoc quod diximus* (3).

2.º Ubi cumque loquitur de modo cognitionis, quo Deum in hac vita cognoscimus, numquam meminit visionis ontologorum, sed e converso indicat nos e visibilibus et creatis assurgere ad Deum, ut v. g. cum hæc scripsit: *Exceptis enim prophetis vocibus, mundus ipse ordinatissima sua mutabilitate et movibilitate et visibilibus omnium pulcherrima specie quodammodo tacitus et factum se esse et non nisi a Deo, ineffabiliter atque invisibiliter magno, et ineffabiliter atque invisibiliter pulchro, fieri se potuisse proclamat* (4). Et alibi: *Nunquid, quia Philosophi documentis certissimis persuadent æternis rationibus temporalia fieri; propterea potuerunt in ipsis rationibus perspicere vel ex ipsis colligere, quot sint animalium genera, qua semina singulorum? Nonne ista omnia per locorum et temporum historiam quæsierunt?* (5). Quæ certe sola verba satis, opinor, excludunt ontologismum. Cum ergo nullatenus credere liceat

(1) Ibid. cap. 15, num. 37.

(2) S. August., de Trinit. lib. 1, cap. 6, num. 11.

(3) Id. ibid. lib. 8, cap. 1.

(4) S. August., de Civitate Dei, lib. 9, cap. 4, num. 2. Cfr. ibid. cap. 2; De utilit. credendi, cap. 16; libro Octoginta trium questionum, quæst. 45; Confession. lib. 10, cap. 6.

(5) S. August., de Trinit. lib. 4, cap. 16.

S. Augustinus pugnantiâ docuisse, ex his quæ omnino evertunt ontologorum doctrinam, jure merito explicandæ nobis sunt obscuriores quædam sententiæ, quæ illis favere, nobis obstande in speciem videntur.

3.º Itaque cum Doctor Hipponensis scribit, nos omnia videre in incommutabili veritate, vel secundum divinam veritatem judicare, vel alia id genus, possumus mentem tanti scriptoris sic interpretari, ut videamus omnia in incommutabili veritate, vel in divina veritate, non tamquam in objecto prius cognito, sed tamquam in similitudine illius, nempe in primis principiis cognitionis, quæ ex divinis ideis divinaque veritate, tamquam ex proprio exemplari dimanant. Rem egregie declarat S. Thomas: *Sicut dicit Glossa (Augustini) super illud Psalm. XI: Diminutæ sunt veritates a filiis hominum, ab una increata veritate multæ creatæ veritates in mentibus humanis imprimuntur, sicut ab una facie multæ facies resultant in speculis diversis, vel uno fracto. Secundum ergo hoc nos in veritate increata aliquid videre dicimur, secundum quod per ejus similitudinem in mente nostra resultantem de aliquo judicamus; ut cum per principia per se nota judicamus de conclusionibus. Unde non oportet, quod ipsa increata veritas a nobis per essentiam videatur* (1). Cum vero S. Augustinus scribit Deum esse lucem mentium nostrarum, vel nos in divino lumine res videre, interpretandus est non de lumine formali Dei, quo nos cognitionem rerum eliciamus, vel in quo tamquam in objecto prius viso alia cognoscamus, sed de lumine creato ad similitudinem luminis increati divini, nempe de lumine subjectivo rationis naturalis, vel etiam de lumine objectivo primarum veritatum, ex quibus alæ mediata evidentiâ illustrantur. *Omnia dicimur, inquit S. Thomas, in Deo videri, et secundum ipsum de omnibus judicare: in quantum per participationem sui luminis omnia cognoscimus, et judicamus. Nam et ipsum lumen naturale rationis participatio quædam est divini luminis: sicut etiam omnia sensibilia dicimur videre, et judicare in sole, idest per lumen solis. Unde dicitur*

(1) S. Thom. de verit. quest. 10, art. 11, ad 12.^{am} Cfr. 4.^a, dist. 49, quest. 2, art. 7, ad 9.^{am}; de verit. quest. 10, art. 8, fin. corp. et art. 6, ad 6.^{am}; lib. 3, Cont. Gent. cap. 47.

Augustinus primo Soliloquiorum (cap. 8 in princ.): Disciplinarum spectamina videri non possunt, nisi aliquo velut suo sole illustrentur, videlicet Deo: sicut ergo ad videndum aliquid sensibiliter non est necesse, quod videatur substantia solis, ita ad videndum aliquid intelligibiliter, non est necessarium, quod videatur essentia Dei (1).

Itaque respondeo in forma ad omnia S. Augustini testimonia, *dist.* Omnia in Deo vel in incommutabili veritate divina, vel in lumine Dei tamquam in objecto prius cognito, vel tamquam in formali virtute, per quam mens nostra intelligit, *neg.*: tamquam in cognitionis principio, vel in causa efficiendi luminis vel virtutis nostræ intellectualis et exemplari primarum veritatum et principiorum, cujus præterea influxu vel concursu intellectus noster omnia intelligit, *conc.* (2).

Objic. 12.º S. Anselmus, cujus etiam patrocinio gloriantur ontologi: *Cur non te sentit, Domine Deus, anima mea, si*

(1) S. Thom., 1 p. quest. 12, art. 11, ad 3.^{am} Alibi sic fusius et forte luculentius eandem doctrinam evolvit S. Doctor: *Cum quaeritur, utrum anima humana in rationibus æternis omnia cognoscat, dicendum est, quod aliquid in aliquo dicitur cognosci dupliciter. Uno modo, sicut in objecto cognito: sicut aliquis videt in speculo, ea quorum imagines in speculo resultant. Et hoc modo anima in statu præsentis vite non potest videre omnia in rationibus æternis: sed sic in rationibus æternis cognoscat omnia beati, qui Deum vident et omnia in ipso. Alio modo dicitur aliquid cognosci in aliquo, sicut in cognitionis principio: sicut si dicamus, quod in soli videntur ea, quæ videntur per solem. Et sic necesse est dicere, quod anima humana omnia cognoscat in rationibus æternis, per quarum participationem omnia cognoscimus: ipsum enim lumen intellectuale, quod est in nobis, nihil est altius, quam quædam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes æternæ; unde in Psal. 1 dicitur: Multi dicunt: Quis ostendit nobis bona? Cui questioni Psalmista respondet, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine; quasi dicat: Per ipsam sigillationem divini luminis in nobis omnia demonstrantur. S. Thom. 1 p. quest. 84, art. 5.*

(2) Fuse de S. Augustino Card. Zigliara, *Della luce intellettuale*, tom. 1, lib. 2, part. 1, cap. 7 seqq.; qui (op. cit. vol. 1, cap. 12) refert etiam interpretationes augustinianorum testimoniorum factas a B. Alberto M., Alexandro Halensi, Soto alisque antiquis Doctoribus, qui omnes Doctorem Hipponensem aliter, ac placet ontologis, intellexerunt. — Lepidi, *Examen philosophico-theologicum de Ontologismo*, cap. 16; Liberatore, *Della cognoscenza intellettuale*, tom. 1, cap. 2, art. 14.

invenit te? inquit S. Doctor. *An non invenit, quem invenit esse lumen et veritatem? Aut potuit omnino aliquid intelligere de te, nisi per lucem tuam et veritatem tuam? Si ergo vidit lucem et veritatem, vidit te (1).—Verum ex his immerito concluditur ontologorum doctrina, quia verba revera nihil dicunt de immediata visione Dei, sed possunt optime stare cum cognitione discursiva, nec postulant necessario lumen et veritatem formaliter divinam in se intuitive cognitam, sed possunt intelligi de lumine et veritate divina in effectibus creatis relucente, vel ex his rociocinio derivata. Quod vero non possit S. Anselmi doctrina ullatenus ad ontologorum sensum detorqueri, constat 1.º ex alia S. Doctoris in eodem opere sententia: *Vere, Domine, hæc est lux inaccessibilis, in qua habitas; vere enim non est aliud, quod hanc lucem penetret, ut ibi te percipiat. Vere ideo hanc non video, quia nimia mihi est; et lumen quidquid video per illam video, sicut infirmus oculus, quod videt per lucem solis videt, quam in ipso sole nequit aspicere (2).* 2.º Idem apparet ex *Monologio*, ubi in quatuor prioribus capitibus ex bonorum finitorum, rerumque contingentium ac mutabilium consideratione, atque ex variis perfectionis gradibus in mundo relucens, ad Deum summe magnum, infinite bonum et perfectum ascendit. Ac mox in capite sexagesimo sexto sic concludit de Deo: *Cum igitur pateat, quia nihil de hac natura possit percipi per suam proprietatem, sed per aliud (3).* Et capite sexagesimo septimo docet, animam rationalem dici posse speculum, in quo speculetur, ut ita dicam, imaginem ejus, quam facie ad faciem videri nequit (4).*

Objic. 13.º Ex auctoritate S. Thomæ, cujus hæc sunt verba: *Secundum Augustinum (de utilitate credendi, cap. 11), differunt cogitare, discernere et intelligere. Discernere est cognoscere rem per differentiam sui ab aliis. Cogitare autem est*

(1) S. Anselm. in *Proslogio* cap. 14.

(2) Id. *ibid.* cap. 16.

(3) Cfr. *ibid.* cap. 65; et in *Libro pro insipiente*, cap. 8.

(4) Vide plura apud P. Liberatore, *Conoscenza*, tom. 1, cap. 2, art. 14; Card. Zigliara, *Della luce intellettuale*, vol. 1, lib. 2, p. 1, cap. 13; Lepidi, *Examen philosophico-Theologicum*, cap. 17.

considerare rem secundum partes et proprietates suas: unde cogitare dicitur quasi coagitare. Intelligere autem dicitur nihil aliud, quam simplicem intuitum intellectus in id, quod sibi est præsens intelligibile. Dico ergo, quod anima non semper cogitat, et discernit de Deo, nec de se... Sed secundum quod intelligere nihil aliud dicit, quam intuitum, qui nihil aliud est, quam præsentia intelligibilis ad intellectum quocumque modo; sic anima semper intelligit se et Deum indeterminate, et consequitur quidam amor indeterminatus (1).

Resp., quidquid sit verus sensus horum verborum, adeo perspicua et constans est hac de re Aquinatis doctrina, ut nemo in operibus ejus mediocriter versatus, eam in dubium revocare possit. Quod quia per se patet, hæc notasse sufficiat: α) S. Thomas multoties hanc sibi tractandam quaestionem suscepit, utrum Deus vel divina essentia in hac vita videri possit (2), et utrum intellectus creatus naturaliter possit divinam essentiam videre (3), itemque utrum Deus sit primum quod a nobis videatur, et utrum Deum esse sit per se notum (4). Semper autem respondit negative. β) Alias modum ostendens, quo Deus a nobis in hac vita cognosci, demonstrare queat, docet illum non cognosci naturaliter, nec demonstrari nisi per effectus et a posteriori (5). γ) Si hæc fuerunt præclaræ occasionēs ut mentem suam aperiret Angelicus, illa fuit non minus præclara, cum tractandum sibi proposuit, utrum anima intellectiva res immateriales cognoscat

(1) S. Thom. 1.º dist. 3, quest. 4, art. 5. Cfr. quædam capita doctrine a Gerdilio ex S. Thoma deprompta, apud P. Lepidi, *Examen philosophico-theologicum*, cap. 19, pag. 257 seqq. Lovanii, 1874.

(2) 1 p., quest. 12, art. 11; 4.º dist. 49, quest. 2, art. 7; de *verit.* quest. 10; *Quodlibet*, 1, art. 1; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 47.

(3) 1 p., quest. 12, art. 4; 1 p., quest. 88, art. 3; 4.º dist. 49, quest. 2, art. 6; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 52; de *verit.* quest. 8, art. 3; *Quodlibet*, 7, art. 1.

(4) 1 p., quest. 2, art. 1; 1.º dist. 3, quest. 1, art. 2; *Cont. Gent.* lib. 1, cap. 10, et 2; de *verit.* quest. 10, art. 12; opusc. de *Trinit. super Boetium*, quest. 1, art. 3.

(5) Vide 1 p., quest. 2, art. 2; 1.º disp. 3, quest. 1, art. 3; *Cont. Gent.* lib. 1, cap. 12; opusc. de *Trinit. super Boetium*, quest. 1, art. 2. Cfr. superius scripta num. 230, pag. seqq.

in rationibus æternis. Respondit autem cum ea distinctione, quam adhibuimus modo in interpretandis S. Augustini testimoniis, cum eodem Aquinate (1). 2) Præterea constans Aquinatis doctrina est, cognitionem nostram accipi a rebus sensibilibus, et consequenter intellectum nostrum in hac vita non posse cognoscere, nisi abstrahendo species ex phantasmatis rerum sensibilibus (2). 3) Denique S. Thomæ sententiæ est, ideis universalibus objectivum valorem inesse, non quidem ita ut rationes illis expressæ eo prorsus modo, quo a nobis representantur, extra mentem reperiantur, sed ita ut vere per identitatem prædicentur de individuis, in quibus insunt (3). Atqui quodvis horum capitum oppido sufficit ad profligandum ontologismum. Ergo nulla de mente S. Thomæ potest esse vel dubitationis umbra (4).

Objicies 14.º Denique S. Bonaventuram, qui in præclaro suo illo libello, cui titulus est *Itinerarium mentis in Deum*, ontologis non parum favere videri potest. Sic enim scribit: *Palet, quod ipse (Deus) est ratio omnium rerum, et regula infallibilis et lux veritatis, in qua cuncta relucent infallibiliter, indelebiter* (5). Et paulo post in eodem capite, unde hæc sunt excerpta, sic concludit: *Omnis igitur, ut dicit Augustinus in libro de vera Religione, vere ratiocinantis lumen accenditur ab illa veritate, et ad ipsam nitimur pervenire. Ex quo manifeste apparet, quod conjunctus sit intellectus noster ipsi æternæ veritati, dum nisi per illam docentem nihil verum potest certitudinaliter capere* (6). Multo adhuc expressius ontologismum illa verba sapere videntur: *Restat igitur, quod illud esse est esse divinum. Mira igitur est cæcitas intellectus, qui*

(1) Vide i p., quest. 84, art. 5; *Cont. Gent.* lib. 3, cap. 47; *de verit.* quest. 10, art. 11, ad 12.um; art. 8, fin. corp., et art. 6, ad 6.um; 4.^a dist. 40, quest. 2, art. 7, ad 9.um

(2) Vide i p., 84, art. 6; *de verit.* quest. 10, art. 6; *Compend. Theolog.* cap. 81, 82.

(3) Vide loca citata in *Logic. Major.* num. 169 seqq., pag. 604 seqq.

(4) Vide, si lubet, apud P. Lepidi (*Examen philosophico-theologicum*, etc., cap. 19, pag. 257 seqq.) fundamenta, quibus Gerdiliani nixus, contrarium opinionem S. Thomæ opposuit.

(5) S. Bonavent., *Itenerar. mentis in Deum*, cap. 2.

(6) Id. *Ibid.* cap. 3, num. 42.

non considerat illud, quod prius videt, et sine quo nihil potest cognoscere (1).

Resp. nego ex his aliisve id genus, apud Seraphicum Doctorem repertis, quidpiam erui jure merito posse pro ontologismo. In primis illud notatum velim, etiamsi prædicta testimonia nullum sanum sensum paterentur, non tantam habitura esse vim, propter operis hujus indolem: est enim opus mysticum, et non tam ad trahendam speculativam doctrinam, quam ad inflammandum animum amore Dei conscriptum. In quo sane scriptorum genere non tanto rigore dimetienda sunt verba omnia ad apices scholasticarum tractationum. Verum non desunt alia certa indicia, ex quibus veram objectorum locorum interpretationem inferamus, contrariam ontologorum doctrinæ. 2) Nam in primo *Itinerarii* capite S. Bonaventura generativum notat, quod *secundum statum conditionis nostræ, ipsa rerum universitas sit scala ad ascendendum in Deum*. Harum vero rerum duo distinguit genera, corporalia, quæ sunt *vestigium Dei*, et spiritualia, ac nominatim anima rationalis, quæ sunt *imago Dei*. Ad ascendendum ergo ad Deum, oportet, ex Seraphico Doctore, primum transire per *vestigium*, et hoc est *deduci in via Dei*, deinde introspicere in *imaginem*, quæ intra nos est, et hoc est, inquit, *ingredi in veritatem Dei*, ac tandem respicere ad primum principium immaterialissimum, æternum, supra nos existens, et hoc est *letari in Dei nobilitate et reverentia majestatis*. 3) Quæ doctrina multo luculentius declaratur a S. Doctore in suis commentariis in Magistrum Sententiarum: *Quia relucet, inquit, causa in effectu, et sapientia artificis manifestatur in opere; ideo Deus, qui est Artifex et causa creaturæ, per ipsam cognoscitur. Et ad hoc duplex est ratio, una est propter convenientiam, alia propter indigentiam. Propter convenientiam, quia omnis creatura magis ducit in Deum, quam in aliquid aliud. Propter indigentiam, quia cum Deus tamquam lux summe spiritualis non possit cognosci in sua spiritualitate ab intellectu, quasi materiali luce indiget anima, ut cognoscat ipsum, scilicet per creaturam* (2). Et alibi: *Divina lux, ait, propter sui*

(1) Id. *Ibid.* cap. 5.

(2) S. Bonavent., 1. disp. 3.^a, part. 1, quest. 2. Cfr. *Ibid.* ad 4.um; et 2.^a dist. 3.^a, part. 2, art. 2, quest. 2, ad 2.um et 4.um

eminentiam est inaccessibleis viribus omnis naturæ creaturæ; et ideo per quamdam benignitatis condescensionem facit se cognoscere (1). Cum vero retulisset S. Bonaventura eorum opinionem, qui arbitrabantur Deum, saltem a purgatis mentibus, non solum in patria, sed etiam in statu innocentie et in statu viae in seipso videri, nec aliam esse differentiam nisi in gradu quod clarius et perfectius in statu gloriæ videbitur, et minus perfecte in statu innocentie et minime (vel exiliter) in statu naturæ lapsæ, quam sententiam illius assertores ex S. Augustino derivare animadvertit, sic pergit: *Sed hæc positio, etsi non sit adeo veritati adversaria, sicut prima* (quæ dicebat Deum nunquam immediate videri, nec in via, nec in patria) nihilominus tamen dictis Sanctorum non consonat. Sicut enim dicit Dionysius in libro de mystica Theologia, excellentissimus modus contemplantium est ignote ascendere, quia nec ipse Moyses valuit Deum videre; et ideo introductus dicitur fuisse in caliginem. Unde Dionysius vocat eos indoctos, qui dicunt se nosse eum, qui posuit tenebras latibulum suum. Et etiam Gregorius dicit, quod quantumcumque mens in contemplatione profecerit, non pervenit ad conlucium Dei. Et communiter Doctores in hoc concordant intelligentes illud, quod dicit Apostolus, quod quamdiu sumus in hoc corpore peregrinamur a Domino, et per fidem ambulamus, non per speciem. Unde si quæ auctoritates illud dicere inveniantur, quod Deus in presenti ab homine videtur, et cernitur, non sunt intelligendæ, quod videatur in sua essentia (nec minime quidem et exiliter); sed quod in aliquo effectu inferiori cognoscitur (2). Idemque postea repetit, et confirmat. Dubitari ergo de mente S. Bonaventuræ nequit.

Itaque primus locus, in quo Deus vocatur ratio omnium rerum, et regula infallibilis et lux veritatis, secundum quam cuncta certo iudicamus, ita intelligi debet, ut non exprimat medium objectivum, quod prius immediate visum, nos ducat ad cæterarum rerum cognitionem, sed causam efficientem luminis nostri intellectualis et exemplarem primorum principiorum ac veritatum per se notarum, quæ sunt participationes divine lucis et regulæ infallibilis. Ratio vero est, quia in

(1) S. Bonavent., 2.^a dist. 3, art. 2, quest. 2.

(2) S. Bonavent., 2.^a dist. 23, art. 2, quest. 3.^a

eodem capite secundo versus finem repetit rebus creatis nos manuduci ad earum auctorem cognoscendum, quæ sunt sicut exemplaria vel potius exempla proposita mentibus adhuc rudibus et sensibilibus, quæ per sensibilia, quæ vident, transferantur ad intelligibilia, quæ non vident, tanquam per signa ad signala, etc.

Ad alterum locum, in quo intellectus dicitur conjunctus æternæ veritati, dum nisi per illam docentem nihil verum potest certitudinaliter capere, similis aptanda est responsio. Ex dictis enim constat verba hæc exprimere non posse medium objectivum, in quo prius cognitio reliqua intelligamus, sed nisi velimus S. Doctorem pugnantia locutum esse, intelligenda esse solum de causalitate effectiva, cum potissimum ipsetmet Sanctus scriptor simillimam difficultatem, quam sibi objecerat ad visionem essentiae divinæ angelo assendam ex eo, quod Deus ei præsens sit, hoc pacto solvit: *Diendum, quod esse præsens alicui hoc est dupliciter: vel principium conservans et continens, vel ut objectum immutans et movens. Primo modo est præsens angelo, et lux cæco, secundo modo non, etc.* (1). Accedit, quod in eodem capite, unde verba objectionis desumpta sunt, S. Bonaventura assumit declarandum, quo modo ex consideratione animæ nostræ assurgimus ad Deum tamquam ex imagine et speculo: totusque in eo est, ut analysi facta facultatum et operationum nostrarum, multiplici ratiocinio concludat incommutabilem veritatem et lucem incommutabiliter radiantem, superiorem mente nostra, quæ commutabilis est, ac fontem et exemplar omnium veritatis et necessitatis, quæ nostris cognitionibus inest. Ex quo profecto perperam concluderis ontologismum (2).

(1) S. Bonavent., 2. dist. 3, art. 2, quest. 2. Ad illud quod objicitur, quod Deus principaliter...

(2) Hinc per anacephaleosim ita prope finem capitis concludit: *Vide ergo, quomodo anima Deo est propinqua, et quomodo memoria in æternitatem, intelligentia in veritatem, electiva potentia ducit in bonitatem summam secundum operationes suas. Secundum autem harum potentialium ordinem, originem et habitudinem, ducit in ipsam beatissimam Trinitatem. Nam ex memoria oritur intelligentia, ut ipsius proles; quia tunc intelligimus, cum similitudo, quæ est in memoria, resultat in acie intellectus, quæ nihil aliud est, quam verbum. Ex memoria et intelligentia spiratur amor tamquam nexus amorum. Hæc*

Verba Seraphici Doctoris, tertio loco objecta, leguntur in quinto laudati libri capite, ubi declaratur speculatio divinæ unitatis per ejus nomen primarium, quod est *esse*, *esse* purissimum et actualissimum, omnem claudens in se plenitudinem perfectionis, omnique carens defectu ac limite. Verum nihil ex illo testimonio concludere licet ontologis pro suo systemate, donec probent ex mente S. Bonaventuræ illud *esse*, quod prius dicitur *videri*, et sine quo nihil potest cognosci, immediate et in seipso videri, quod nunquam, puto, probabunt, quia ne minimum quidem indicium est immediatæ visionis in toto capite. Immo vero contrarium omnino deducitur ex hactenus dictis, ac nominatim ex eo quod, secundum S. Bonaventuram, ad primum principium cognitione perveniri non possit, nisi transeundo *per vestigium*, et intrando ad mentem nostram tamquam ad imaginem Dei, ac transcendendo ad æternum spiritualissimum. Quod certe videtur manifeste probare, quod nos non veniamus ad cognitionem ipsius *esse* per se subsistentis, nisi per discursum, nec illud immediate in seipso intueamur.

Verum quo pacto, inquires, fieri potest, ut *esse* divinum ex S. Bonaventura non immediate cognoscatur, si conceptis verbis dicit, illud *esse* quod *intellectus prius videt*, et *sine quo nihil potest cognoscere*?—Resp. in primis S. Doctorem hoc ipso in loco fateri, quod intellectus noster non advertat ad istud *esse* divinum, licet primo occurrat menti. In quo nulla est contradictio; quamvis enim Deus sit intime præsens physice intellectui, et propterea possit dici primo occurrere, quia est

tria, scilicet mens generans, verbum et amor sunt in anima quoad memoriam, intelligentiam et voluntatem, quæ sunt substantiales, coæquales et cœvæ, se invicem circumincidentes. Si igitur Deus perfectus est spiritus, habet memoriam, intelligentiam et voluntatem, habet et verbum genitum, et anorem spiratum, qui necessario distinguuntur, cum unus ab altero producat, non essentialiter, non accidentaliter; ergo personaliter. Dum igitur mens seipsam considerat, per se tamquam per speculum consurgit ad speculandam Trinitatem beatam, Patris, Verbi et Amoris, trium personarum coæternarum et coæqualium consubstantialium, ita quod quilibet trium in quolibet est aliorum, unus tamen non est alius; sed ipsi tres sunt unus Deus. S. Bonavent. opusc. cit. cap. 3, ubi postea ostenditur, quo pacto scientiæ ducant ad cognoscendum Deum.

in se summe omnium intelligibilis, potest tamen non esse, et revera non est intelligibiliter præsens, propter imbecillitatem intellectus, qui nihil potest in hac vita intelligere, nisi per conversionem ad phantasmata. Illud quoque addi potest ex doctrina Seraphici Doctoris, quam fuse exponit in capite tertio ejusdem libelli, Deum, ens purissimum et actualissimum, esse primo cognoscendum, ut entia finita et limitata plene cognoscantur: idque verissimum est, quia plena cognitio effectuum nequit adesse sine cognitione causæ, quæ proinde cognoscenda prius est (1). Unde habes etiam aliam objectionum verborum interpretationem, quin necesse sit præclaro Ecclesiæ Doctori calumniam ontologismi apingere.

Sed jam pauca addenda sunt de quibusdam peculiaribus hujus systematis formis.

§ II.—EXPOSITUR, ET REFUTATUR ONTOLOGISMUS MALEBRANCHIANUS.

331 Malebranchius statuit quatuor esse modos rem cognoscendi: α) immediate per seipsam, β) per ideam, γ) per

Ontologismus Malebranchii exponitur.

(1) *Operatio virtutis intellectiva*, scribit S. Doctor, *est in perceptione intellectus terminorum, propositionum et illationum. Capit autem intellectus terminorum significata, cum comprehendit, quid est unumquodque per definitionem. Sed definitio habet fieri per superiora, et illa per superiora definiiri habent, usquequo veniant ad superna et generalissima, quibus ignoratis non possunt intelligi definitive inferiora. Nisi igitur cognoscatur, quid est ens per se, non potest plene scrii definitio alicujus peculiaris substantiæ. Nec ens per se concipi potest, nisi cognoscatur cum suis conditionibus, quæ sunt unum, verum, bonum. Ens autem cum possit cogitari ut diminutum et ut completum, ut imperfectum et ut perfectum, ut ens in potentia et ut ens in actu, ut ens secundum quid et ut ens simpliciter, ut ens in parte et ut ens totaliter, ut ens transiens et ut ens manens, ut ens per aliud et ut ens per se, ut ens permixtum non enti et ut ens purum, ut ens dependens et ut ens absolutum, ut ens posterius et ut ens prius, ut ens mutabile et ut ens immutabile, ut ens simplex et ut ens compositum: cum privationes et defectus nullatenus possint cognosci nisi per positiones, non venit intellectus noster, ut plene resolvens ad intellectum alicujus, etiam creatorum, nisi juvetur ab intellectu entis purissimi, actualissimi, completissimi et absoluti, quod ens simpliciter æternum est, in quo sunt rationes omnium in sua puritate. Itinerar. mentis in Deum, cap. 3.*